

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ В.С. КОСЕНКА
У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА
(НА ПРИКЛАДІ ФОРТЕПІАННОГО ЦИКЛУ «24 ДИТЯЧІ П'ЄСИ»)

У статті розглянуто особливості музично-виконавської підготовки студентів на заняттях із музичного інструмента (фортепіано); проаналізовано можливості розширення музично-педагогічного репертуару на прикладі вивчення фортепіанних мініатюр В.С. Косенка «24 дитячі п'єси».

Навчальна дисципліна «Основний музичний інструмент (фортепіано)» є обов'язковою в системі фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. У процесі занять студенти набувають професійної компетентності, що передбачає здатність до практичної музично-виконавської та художньо-творчої діяльності. Вільне володіння музичним інструментом, читання з аркуша, транспонування, добір і гармонізація музичного супроводу на слух – основні практичні якості, необхідні для успішної професійної діяльності вчителя музичного мистецтва на уроках та позакласних музичних заняттях і заходах. Крім того, майбутній учитель має добре знати репертуар шкільної програми, уміти грамотно організувати процес вивчення творів музичного мистецтва дітьми.

У початковій школі серед творів для слухання значне місце займають зразки музики для дітей і про дітей, спрямовані на розвиток художньо-естетичних смаків, формування культури почуттів, загальний розвиток особистості. Яскравим прикладом такої музики є фортепіанний альбом В.С. Косенка «24 дитячі п'єси». Розучування цього циклу на заняттях з музичного інструмента дає змогу збагатити репертуар майбутніх учителів музичного

мистецтва творами українських композиторів. Зазначене вище підтверджує актуальність проблеми нашого дослідження.

Віктор Степанович Косенко (1896-1938) – видатний український композитор, чудовий піаніст, талановитий педагог та самовідданий просвітитель. Протягом усього творчого шляху В.С. Косенко величезну увагу приділяв дітям. За рівнем художнього втілення образів та роллю в національній фортепіанній літературі створений ним у 1936 році фортепіанний альбом «24 дитячі п'єси» можна зіставити з найкращими світовими зразками цього жанру.

Зауважимо, що характерні особливості й риси циклу В.С. Косенка «24 дитячі п'єси» розглядали в наукових працях Ю. Вахраньов, М. Загайкевич, Л. Кияновська, Б. Міліч, О. Олійник, С. Павлишин, А. Терещенко.

Мета нашої статті – проаналізувати доцільність використання творів циклу «24 дитячі п'єси» В.С. Косенка на практичних заняттях із музичного інструмента (фортепіано) зі студентами – майбутніми вчителями музичного мистецтва.

Розмірковуючи про створення дитячого циклу, В.С. Косенко, за його словами, ретельно вивчив подібну музичну літературу для дітей (альбоми Р. Шумана, П. Чайковського та інших видатних музикантів) та спробував написати таку збірку художніх п'єс, яка розвивала б в юних піаністів технічні навички гри на фортепіано в усіх 24 мажорних і мінорних тональностях і, водночас, відображала життя очима дітей.

В альбомі «24 дитячі п'єси» реалізуються основні принципи музичної педагогіки: націленість на духовний розвиток особистості; зв'язок музики з життям; опора на головні жанри – пісню, танець, марш; активізація музичного мислення; єдність емоційного і свідомого, художнього і технічного. Композитор різнопланово висвітлює теми зрозумілі та цікаві дітям:

- казка та улюблені іграшки – «Петрушка», «Не хочуть купити ведмедика», «Купили ведмедика», «Казка»;
- замальовки рідної природи – «На узліссі», «Дощик», «Пастораль»;
- пісня – «Українська народна пісня», «Мелодія», «Колискова пісня»;
- марш – «Піонерська пісня», «У похід!», «Марш юних будьонівців»;
- танець – «Вальс», «Полька», «Мазурка», «Танцювальна», «Балетна сценка»;
- радощі дитячого життя – «За метеликом», «Ранком у садочку», «Скакалочка»;
- жарт – «Гумореска»;
- віртуозні технічні п'єси – «Етюд», «Токката».

Відомо, що назви композиціям педагог придумував разом із дітьми. Він запрошував до інструмента своїх маленьких учнів та програвав мініатюри, розповідаючи про зміст кожної з них. Потім діти добирали назву кожній п'єсі.

В.С. Косенко дуже тонко відчував особливості дитячого сприймання і створював яскраві, виразні музичні образи, конкретність яких підсилювала жанрова основа кожної п'єси. У багатьох п'єсах композитор спирався на три «музичні кити» – пісню, танець, марш, які визначають специфіку творів для дітей.

Дарчий напис автора на альбомі «Юним піаністам квітучої ... Батьківщини присвячую» свідчить про любов митця до рідного краю і дітей.

Характерною ознакою музичної мови творів альбому «24 дитячі п'єси» є народність – перетворення в мініатюрах українського пісенного мелосу: діатоніка, трихордні поспівки, зіставлення однойменних і паралельних ладів; мелодичне, гармонічне, ритмічне варіювання; неквадратність побудови; рухи

паралельними інтервалами; монодичні вислови; підголоскова поліфонія [1]. Будова п'єс проста: композитор найчастіше використовує тричастинну і куплетну форми, в основу яких покладено принцип повтору, що прискорює запам'ятовування музики. Розглянемо деякі п'єси циклу більш детально.

«Українська народна пісня» – це ліричний роздум, спогади, відтворені засобами української народнопісенної творчості. Композитор використовує українську народну пісню «Заслужський хліб добрий», взяту з антології народних пісень Л.М. Ревуцького «Золоті ключі». Задумливий монодичний заспів пісні нагадує імпровізацію кобзаря, викликає асоціації з думами, тобто епічними жанрами української народної творчості.

Основний музичний образ п'єси – хвилеподібний ліричний мотив, в основі якого розспівні повільні інтонації та величні квартові стрибки. Підкреслюючи національний характер звучання, композитор доповнює мелодію виразними контрапунктуючими голосами з хроматизмами, «порожніми» квінтами в басах, елементами перемінного ладу. П'єса написана в куплетно-варіаційній формі. У процесі розучування цієї п'єси в піаністів формується навичка співучої поліфонії на фоні педальної і безпедальної звучності.

Виразна кантиленна **«Мелодія»** інтонаційно близька до «Української народної пісні». У цій мініатюрі композитор використовує оспівування тоніки, пентатонічні звороти, поспівки в натуральному й гармонічному мінорі, фрігійське забарвлення ладу, варіювання мелодії. Основні виконавські прийоми – співуче legato, природне мелодійне дихання, тонке динамічне нюансування – розкривають образний зміст твору.

«Казка» – глибока лірико-епічна розповідь. Музична мова цієї п'єси близька народній пісенності: монодичний заспів, трихордні поспівки, елементи натурального, дорійського, перемінного ладів, варіаційність. Починається п'єса звучанням суворих інтонацій двохоктавної унісонної мелодії у низькому регістрі. У другій частині відбувається поступове

наростання гучності: від «*pp*» у субконтроктаві мелодична лінія проходить через терцеві секвенційні модуляції акордів до кульмінації твору – пронизливого звучання у високому регістрі триоктавного унісону.

У «**Вальсі**» поєднано ліричну танцювальність з рисами українського побутового романсу. Проста мелодія п'єси звучить у натуральному й гармонічному мінорі. Основний музичний образ виникає з двох тематичних елементів: перший – хвилеподібна мелодична лінія оспівує тоніку та сходиться до V ступеня, який потребує подальшого руху; другий – простий мелодичний зворот-секвенція у невеликому діапазоні з відхиленнями в мажорні тональності. П'єса написана у формі періоду з розгорнутим другим реченням і доповненням. Заклучна частина п'єси звучить в однойменному мажорі у мелодійному виді, що збагачує музичний образ новим ладовим звучанням.

Народнописенні інтонації та ритми відчуваються в мініатюрі «**Танцювальна**». На фоні остінатної фігури лівої руки з тонічним звучанням використано гострі синкоповані акордові «стрибки» у верхньому регістрі. Фортепіанна фактура близька до віртуозних п'єс токатного типу.

«**Петрушка**» – завзятий веселий клоун-жартівник. П'єса з ритмічно гострими рухами на тоніко-домінантному органному фоні.

«**Токкати́на**» – віртуозна п'єса з однотипною технікою ламаних інтервалів у партії правої руки. Безперервний рух шістнадцятими у верхньому регістрі супроводжується репетиціями двозвуків та *staccato* в лівій руці.

П'єси «За метеликом», «Ранком у садочку», «Дощик» – живі ілюстрації дитячого життя, пов'язаного з природою, – нагадують українські народні веснянки.

Зауважимо, що в деяких п'єсах циклу композитор використав звукозображувальні прийоми: краплинки в «Дощику», бубонці в «Петрушці», фанфари в «У похід!» тощо.

У контексті проведеного аналізу варто підкреслити, що всі п'єси фортепіанного циклу В.С. Косенка реалізують певні виконавські завдання: піаністи вчать грати кантилену, засвоюють прийоми моторної техніки (дрібна та інтервало-акордова техніка, стрибки, чергування штрихів legato і staccato тощо). Фортепіанна фактура творів зручна для дитячих рук, вона містить полегшені варіанти типових для композитора фактурних формул. Тому в п'єсах є і рух паралельними інтервалами, і мелодичні фігурації, і витримані у середньому голосі гармонічні лінії, і органні пункти, і розвиток фактури за допомогою регістрів та динаміки [1]. Крім того, усі технічні прийоми чітко підпорядковуються художнім завданням і використовуються як виражальні засоби.

Таким чином, вивчення фортепіанного циклу В.С. Косенка «24 дитячі п'єси» і сьогодні не втратило своєї практичної доцільності. Альбом залишається чудовим надбанням української дитячої фортепіанної літератури. У ньому відображені кращі риси стилю композитора: національна забарвленість, тонкий піанізм, яскрава образність.

Використання фортепіанних мініатюр альбому В.С. Косенка «24 дитячі п'єси» в процесі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва сприятиме вдосконаленню їхніх піаністичних навичок і технічної вправності, розширенню музично-педагогічного репертуару, підвищенню рівня професійної компетентності майбутніх фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Верещагіна О. Є. Історія української музики ХХ століття : навчальний посібник для студентів музичних спеціальностей вищих навчальних закладів / О. Є. Верещагіна, Л. П. Холодкова. – К. : Освіта України, 2008. – 268 с.
2. Олійник О. С. Фортепіанна творчість В. Косенка / О. С. Олійник. – К. : Наукова думка, 1977. – 151 с.